

„AMORSAREA” REVOLUȚIEI

România anilor '80 văzută prin ochii Securității

Studiu introductiv, selecția documentelor și indice de nume

Florian BANU

Ediția a II-a revăzută

CETATEA DE SCAUN
EDITURA

Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității
Le Conseil National pour l'Étude des Archives de la Sécurité
The National Council for the Study of the Security Archives
Nationalrat für das Studium der Securitate-Akten

„AMORSAREA” REVOLUȚIEI

România anilor '80 văzută prin ochii Securității

THE “BUFFER” OF THE REVOLUTION

The Romania of the 1980's seen through the Security's eyes

« L'AMORCEMENT » DE LA REVOLUTION

La Roumanie des années 1980 vue à travers les yeux de la Sécurité

„AUSLÖSUNG” DER REVOLUTION

Rumänien der '80 Jahren durch die Augen der Securitate gesehen

Studiu introductiv, selecția documentelor și indice de nume

Introductory study, document selection and name index

Etude introductive, sélection des documents et indice des noms

Einleitende Studie, die Auswahl von Dokumenten und Namenregister vom

FLORIAN BANU

Ediția a II-a revăzută

CETATEA DE SCAUN
EDITURA

CUPRINS / CONTENTS / SOMMAIRE / INHALT

Prefață / Preface / Préface / Vorwort	7
Studiu introductiv / Introductory study / Etude introductive / Einleitende Studie	9
Notă asupra ediției / Note on the edition / Note sur l'édition / Hinweis zur Ausgabe	65
Lista documentelor / List of documents / Liste des documents / Liste von Dokumenten	67
Lista abrevierilor / List of abbreviations / Liste des abbréviations / Liste der Abkürzungen	77
Documente / Documents / Documents / Dokumente	81
Indice antroponimic / Anthroponymic index / Index anthroponymique / Anthropometrisches Index	393

STUDIU INTRODUCATIV

Moto:

*Să ne păzim cu grijă de al uitării val
Cunoașterea culeasă cu trudă dinafară.
Dacă am pierdut o dată un adevăr vital
Îl regăsim mai greu a doua oară.*
Nicolae Labiș, „Lupta cu inerția” (1958)

„Revoluțiile sunt credințe care sfârșesc”, spunea Gustave Le Bon în urmă cu mai bine de un secol. Pornind de la această afirmație, ne-am întrebat dacă ce s-a întâmplat în România în decembrie 1989 a fost „explozia unei clipe”¹ sau, mai degrabă, „sfârșitul unei iluzii”, iluzie care a părut să anime o bună parte a cetățenilor secolului al XX-lea?

În încercarea de a afla un răspuns, am făcut apel la vasta bibliografie ce tratează subiectul Revoluției Române din 1989. Am constatat însă, cu surprindere, faptul că această bibliografie, deși cuprinde cvasi-totalitatea tipurilor de lucrări specifice istoriografiei (memorii², jurnale³, culegeri de documente⁴, istorie orală⁵, dicționare⁶,

---

¹ Cf. Teodor Brateș, *22 decembrie 1989 – o zi în Studioul 4. Explozia unei clipe*, București, Editura Scripta, 1992.

² Ion Iliescu, *Revoluția trăită. Stenograma convorbirii cu membrii comisiei senatoriale pentru cercetarea evenimentelor din decembrie 1989. Mesaje și alocuțiuni la a cincea aniversare a Revoluției Române*, București, Editura Redacției Publicațiilor pentru Străinătate, 1995; Sergiu Nicolaescu, *Revoluția. Începutul adevărului. Un raport personal*, București, Editura Topaz, 1995.

³ Liviu Ioan Stoiciu, *Jurnal stoic din anul Revoluției, urmat de contra-jurnal*, Pitești, Editura Paralela 45°, 2002.

⁴ Costache Codrescu (coord.), *Armata română în revoluția din decembrie 1989. Studiu documentar preliminar*, București, Editura Militară, 1994; Ion Pitulescu (coord.), *Șase zile care au zguduit România. Ministerul de Interne în decembrie 1989. Pledoarie pentru istorie*, vol. I, București, Tipografia Luceafărul, 1995.

⁵ *** *Generalul Revoluției Române cu piciorul în ghips. Interviu-fișe pentru un posibil roman*, Dinu Săraru în dialog cu Victor Atanasie Stănculescu, București, Editura Rao, 2005; Alex. Mihai

cronologii⁷, sinteze și monografii⁸), abordează într-o foarte mică măsură problema cauzelor profunde ale revoluției⁹.

Cu alte cuvinte, dacă despre contextul declanșării protestelor de la Timișoara, despre desfășurarea acestora¹⁰ și organizarea represiunii, despre baricada de la hotelul „Intercontinental”, despre fuga lui Nicolae Ceaușescu din clădirea C.C. al P.C.R. și execuția acestuia¹¹ sau despre una sau alta dintre figurile de marcă¹² ale acelor zile s-au scris sute și mii de pagini, în ceea ce privește evoluția societății românești în deceniul premergător revoluției, înțelegă ca și conturare a premiselor revoluției, majoritatea lucrărilor se mulțumesc cu colportarea unor șabloane interpretative sau a unei retorici cu rădăcini în războiul informațional specific lumii bipolare.

Având în vedere această stare de fapt, am considerat că un demers având ca finalitate realizarea unui tablou cât mai cuprinzător al cauzelor interne ale Revoluției Române din decembrie 1989 este mai mult decât binevenit. Fără a cunoaște aceste cauze, înțelegerea modului de desfășurare a evenimentelor, a caracterului violent al acestora, a rapidității incredibile cu care a fost „măturat” un regim politic aparent de neclintit rămâne, inevitabil, una parțială, văduvită de surprinderea nuanțelor cu rol diferențiator.

În același timp, noua formă de guvernământ, rezultată în urma eliberării de opresiune, și schimbările imprimare de aceasta societății românești rămân incompreensibile istoricului care își pornește analiza cu investigarea evenimentelor din anul 1989.

Stoenescu, *Interviuri despre Revoluție*, București, Editura Rao, 2004; *** *Marele șoc din finalul unui secol scurt. Ion Iliescu în dialog cu Vladimir Tismăneanu*, București, Editura Enciclopedică, 2004.

⁶ Gheorghe Sbârnă, Valentin Marin, *Dicționar general al Revoluției Române din decembrie 1989*, București, Editura Militară, 2010.

⁷ Dr. Alesandru Duțu, *Revoluția din decembrie 1989. Cronologie*, București, Editura Institutului Revoluției Române din Decembrie 1989, 2006.

⁸ Ioan Scurtu, *Revoluția Română din Decembrie 1989 în context internațional*, București, Editura Enciclopedică, Editura Institutului Revoluției Române din Decembrie 1989, 2005.

⁹ O remarcabilă excepție în acest sens o constituie lucrarea lui Dragoș Petrescu, *Explaining the Romanian Revolution of 1989. Culture, Structure, and Contingency*, București, Editura Enciclopedică, 2010. Pentru o analiză a *premelor interne și a impulsului* care au condus la evenimentele din decembrie 1989, vezi și Gheorghe Buzatu, *Nicolae Ceaușescu. Biografii paralele. Stenograme și cuvântări secrete. Dosare inedite. „Procesul” și execuția*, Iași, Editura Tipografică Moldova, 2011, p. 611-630 și Ioan Scurtu, *Premisele schimbărilor revoluționare din anul 1989*, în Ioan Scurtu, „Politică și viață cotidiană în România în secolul al XX-lea și începutul celui de-al XXI-lea”, București, Editura Mica Valahie, 2011, p. 298-244.

¹⁰ Miodrag Milin, *Timișoara în revoluție și după*, Timișoara, Editura Marineasa, 1997; Costel Balint, *1989. Timișoara în Decembrie*, Timișoara, Editura Helicon, 1992.

¹¹ Domenico Viorel, *Ceaușescu la Târgoviște, 22-25 decembrie*, București, Editura „Ion Cristoiu” S.A., 1999.

¹² Vartan Arachelian, *În fața dumneavoastră. Revoluția și personajele sale*, București, Editura Nemira, 1998.

Revoluțiile și cauzele lor – sumare delimitări conceptuale

Înainte de a trece la o analiză a **cauzelor** Revoluției Române din 1989, considerăm că, dată fiind labilitatea conceptuală din literatura de specialitate¹³, se impun câteva precizări preliminare¹⁴ cu privire la termenii *revoluție*¹⁵ și *cauzele revoluției*.

Lăsând la o parte aforismul lui Hegel, conform căruia „revoluția este o lovitură de stat reușită”, să vedem, așadar, dacă, mai întâi de toate, în decembrie 1989 avut loc o revoluție în România. Așa cum s-a observat, revoluția¹⁶, fiind o specie a genului „schimbare politică”, „nu poate scăpa de varietatea, confuzia și ambiguitatea

¹³ Evenimentele din decembrie 1989 au primit, din partea diverșilor autori, de-a lungul timpului felurite etichete: „lovitură de stat”, „lovitură de palat”, „revoltă populară”, „răscoală”, „complot”, „revoluție”, dar și „manipulare” sau „diversiune”. În acest sens, vezi lucrări precum Radu Portocală, *România – autopsia unei lovituri de stat – în țara în care a triumfat minciuna*, traducere de Ioana Cantacuzino, Timișoara, Agora Timișooreană și Editura Continent, 1991; Rodica Popescu, *Miracol? Revoluție? Lovitură de Stat?*, București, Editura Pan Tera, 1990; Constantin Sava, Constantin Monac, *Adevăr despre decembrie 1989. Conspirație, diversiune, revoluție...*, București, Editura Forum, 1999, Șerban Săndulescu, *Decembrie '89. Lovitura de stat a confiscat Revoluția Română*, ed. a II-a, București, Editura Ziua-Omega Press Investment, 1997. La rândul lor, mulți dintre cei care acceptă să vorbească despre o revoluție nu ezită însă să-i alăture diferite atribute, precum „furată”, „confiscată”, „neterminată”, „trucată”, „încălcită” – pentru o listă mai largă a calificativelor, vezi Ruxandra Cesereanu, *Decembrie '89. Deconstrucția unei revoluții*, Iași, Editura Polirom, 2004, p. 7.

¹⁴ Fiind unul dintre cele mai complexe fenomene social-politice, revoluția a exercitat, de-a lungul vremii, o adevărată fascinație asupra filozofilor, istoricilor, sociologilor, rezultând o imensă bibliografie de specialitate, aflată, firesc, în continuă creștere – cf. R. Blackey, *Modern revolution and revolutionist. A bibliography*, Santa Barbara, Clio Books, 1976, XXVII+257 p. și idem, *Revolution and revolutionist: a comprehensive guide to the literature*, Santa Barbara, ABC Clio, 1982, XXIV+488 p. Nu mai puțin impresionante sunt și bibliografiile consacrate uneia sau alteia dintre revoluții – cf. Ronald J. Caldwell, *The Era of the French Revolution: a bibliography of the history of western civilization. 1789-1799*, vol. 1-2, New York – London, Garland Pub., 1985, 1.299 p. sau Jonathan D. Smele, *The Russian Revolution and Civil War: 1917-1921. An Annotated Bibliography*, London – New York, Continuum International Publishing Group, 2006, 656 p.

¹⁵ Pentru o cercetare lexicologică de amploare, dublată de reflecții asupra genezei și evoluției ideii de „revoluție” până la conceptul modern cu care operăm astăzi, vezi Alain Rey, *„Revolution”. Histoire d'un mot*, Paris, Gallimard, 1989. Autorul – lingvist, istoric și director literar al dicționarului *Le Robert* – reconstituie atât drumul parcurs de la utilizarea termenului în cosmologie, geometrie și istoria naturală până la istoria politică, cât și sensul lexical pe care i l-au atribuit gânditori de marcă precum Montesquieu, Robespierre, Babeuf, Hugo, Michelet, Comte sau Jaurès. De un interes aparte pentru istoria contemporană se dovedește partea a patra a volumului care tratează modalitățile de diseminare a cuvântului și conceptului de revoluție în întreaga lume în secolul XX, îmbogățirea conținutului său semantic prin noile realități impuse de marxism și de lupta anti-colonială.

¹⁶ Pentru a restrânge discuția la strictul necesar, am lăsat deliberat deoparte folosirea cuvântului „revoluție” în construcții sintactice de tipul „Revoluția Industrială” sau „revoluția tehnico-stiințifică”.

definițiilor¹⁷. Întrucât încercările de a defini revoluția își au originea încă în Antichitate, în operele lui Platon și, mai cu seamă, Aristotel, și se înmulțesc exponențial în timpurile moderne, evident că nu ne-am propus aici o ordonare a definițiilor și nici oferirea unei definiții originale. Ne vom mulțumi doar să arătăm că cei mai mulți autori definesc¹⁸ revoluția fie prin *intențiile* celor care au un rol-cheie în desfășurarea evenimentelor, fie prin *rezultatele* obținute (schimbările provocate la nivelul societății și statului)¹⁹, fie prin *forma* ei de manifestare²⁰.

Ca o definiție de lucru, vom accepta că revoluția înseamnă „schimbarea celor ce dețin puterea în stat, prin mijloace violente, de către liderii unei mișcări de masă, iar puterea respectivă este folosită pentru a iniția procese majore de reformă socială”²¹.

În încercarea de a identifica caracteristicile cu rol definitoriu ale acestui fenomen social, am remarcat faptul că cei mai mulți cercetători leagă ideea de revoluție de **ideea de violență**²². Fără a nega faptul că, în general, transformările politice revoluționare sunt însoțite²³, cel puțin la începutul lor, de violență, achiesăm la opinia²⁴ potrivit căreia violența, în sine, nu este un ingredient absolut indispensabil revoluției și, atunci când apare, aceasta este mai cu seamă un apanaj al contra-revoluției, un răspuns al Puterii în fața celor care o contestă. Violența revoluționară este, așa cum observa chiar Karl Marx, una benignă, limitată în timp și având ca scop

¹⁷ Ștefan Stănciugelu, *Violență, mit și revoluție. De la violența rituală la violența simbolică și donjuanismul politic al democrațiilor*, București, Editura All Educațional, 1998, p. 155.

¹⁸ Referindu-se la aceste încercări de definire, Richard Lachmann nota: „Revolutions are defined most often by their combination of extraordinary means and ends, drastic social and political transformations that occur during and in the wake of vast mobilizations of mass forces. Scholars compare such historic episodes to understand why masses take action when they do and to explain how popular forces combine with the actions and reactions of elites to produce the structural and ideological results of revolutions” - Richard Lachmann, *Agents of Revolution. Elite conflicts and mass mobilization from the Medici to Yeltsin*, în John Foran (ed.), „Theorizing Revolutions”, London, Routledge, 1997, p. 73.

¹⁹ Ștefan Stănciugelu, *op. cit.*, p. 155.

²⁰ Petre Andrei, *Sociologia politicii*, în „Opere sociologice”, vol. II, ediție îngrijită, studiu introductiv și note de dr. Mircea Măciu, București, Editura Academiei R.S.R., 1975, p. 42.

²¹ Ștefan Stănciugelu, *op. cit.*, p. 155.

²² Numeroși cercetători preocupați de definirea evenimentelor care au condus la prăbușirea regimurilor comuniste central și est-europene în anul 1989 neagă caracterul de „veritabile” revoluții al acestora plecând tocmai de la absența violenței revoluționare: „Violence, it was argued, is the fundamental characteristic of a revolution and therefore the 1989 regime changes in East-Central Europe were not «true» revolutions for the very simple reason that violence was almost non-existent, with the obvious exception of Romania” - Dragoș Petrescu, *op. cit.*, p. 27.

²³ Gianfranco Pasquino consideră, într-o lucrare de referință, că revoluția reprezintă o tentativă de înlăturare a autorității politice existente „acompaniată de folosirea violenței” - cf. Norberto Bobbio, Nicola Matteucci e Gianfranco Pasquino, *Dicionário política*, vol. 2, 11ª edição, tradução Carmen C. Varriale, Gaetano Lo Mónaco, João Ferreira, Luis Guerreiro Pinto Cacaís e Renzo Dini, Brasília, Editora Universidade de Brasília, 1998, p. 1121.

²⁴ Petre Andrei, invocând opiniile lui K. Kautsky, Fr. Engels, K. Marx, demonstrează în mod magistral că „violența nu e un caracter special al revoluției în genere” - Petre Andrei, *op. cit.*, p. 44.

doar deposedarea minorității de mijloacele de producție, ca prim pas în înlocuirea statului burghez cu cel proletar²⁵.

Din acest punct de vedere, al prezenței violenței, evenimentele din decembrie 1989 se încadrează perfect în schema revoluției, fiind vorba, inițial, de proteste pașnice în fața cărora Puterea contestată a reacționat violent. La rândul-le, acțiunile violente(?) ale revoluționarilor s-au limitat la ruperea cordoanelor de pază și pătrunderea în sediul C.C. al P.C.R. – simbolul prin excelență al puterii politice din România.

Pe de altă parte, divergențele existente în stabilirea elementelor constitutive ale unei revoluții se atenuează până la extincție în fața afirmației că o revoluție presupune **un proces de schimbări esențiale la nivel social-politic** și că aceste perioade de schimbări societale vaste, concentrate pe un spațiu temporal mic, reprezintă fenomene ieșite din comun în istorie.

În cazul românesc, acest proces de radicale schimbări a fost atât de evident încât nici negaționiștii cei mai înverșunați ai ideii de revoluție nu îl contestă, ci încearcă să-l explice, de regulă, prin teoria accesului eșalonului II al nomenclaturii la putere.

Așa cum remarca sociologul Petre Andrei, „orice revoluție adevărată constă de fapt din două părți: 1) *una distructivă*, care se face încetul cu încetul, care se pregătește treptat în sânul organizației autoritare vechi și 2) *alta constructivă*, care e noua ordine socială, *stabilirea noilor valori*. Revoluția în principiu nu e contra oricărei valori exterioare, contra oricărei autorități, ci numai în contra acelor necorespunzătoare vremii și trebuințelor; de aceea ea trebuie să pună ceva în locul a ceea ce înlătură. Revoluția adevărată are deci caracter reformator. Tocmai prin aceasta se deosebește revoluția de revoltele, de răscoalele obișnuite, care nu au decât o țintă imediată distructivă. Adevărata revoluție e reformatoare, ea creează valori noi și nu încearcă înlăturarea celor vechi până nu vede posibilitatea de realizare a idealului său”²⁶. Aceste delimitări sunt extrem de utile, în opinia noastră, în special în analiza comparativă a evenimentelor din decembrie 1989 și a celor din noiembrie 1987 (Brașov) sau din august 1977 (Valea Jiului).

Un alt element nelipsit în rețeta revoluțiilor este reprezentat de **contra-revoluție**²⁷. În opinia sociologului american Jack A. Goldstone, opoziția față de revoluție are, cel mai adesea, două surse: ea vine dinspre membrii elitei vechiului regim – în special militarii și grupurile care aveau beneficii economice considerabile

²⁵ Violența revoluționară era, în opinia lui Marx, „moașa oricărei societăți vechi care poartă în pânțele ei una nouă”, un adevărat instrument „cu ajutorul căruia mișcarea socială se impune și sfărâmă formele politice încremenite și moarte” – *apud* V.I. Lenin, *Statul și revoluția. Învățăturile marxismului despre stat și sarcinile proletariatului în revoluție*, în V.I. Lenin, „Opere”, vol. 25, iunie-septembrie 1917, București, Editura de Stat pentru Literatură Politică, 1956, p. 395.

²⁶ Petre Andrei, *op. cit.*, p. 47.

²⁷ Vezi Peter Calvert, *Revoluție și contrarevoluție*, trad. de Adrian Mârzan, introducere de Brândușa Palade, București, Editura Du Style, 1998.

în vechea ordine, și din partea acelor persoane care încearcă să prevină radicalizarea revoluției, împingerea sa într-o direcție pe care acestea o consideră nedorită²⁸.

Și acest „ingredient” al revoluției se regăsește în decembrie 1989, putând fi chiar identificate și cele două „curențe” ale contra-revoluției: mai întâi forțele armate și de securitate ale regimului au acționat împotriva revoluționarilor în încercarea de a înăbuși revoluția (perioada 16-22 decembrie 1989), după care și-a făcut simțită acțiunea cel de-al doilea tip de contrarevoluție. Acesta din urmă poate fi sintetizat în sloganul „Cine-a tras în noi, după 22?”. Îmbrăcând forma volativilor „teroriști”, care trăgeau „din orice poziție”, contra-revoluția a încercat de această dată nu să restabilească vechiul regim, ci să împiedice o radicalizare a revoluției, astfel încât să nu se ajungă la excesele sângeroase înregistrate de istorie în împrejurări similare. Haosul și teroarea create prin diversiunea „securiști-teroriști” i-au împiedicat pe revoluționari să împingă răsturnarea regimului comunist până la ultimele sale consecințe și, totodată, a consolidat imaginea de „salvatori” ai revoluției și ai scopurilor ei pentru membrii elitei care preluase puterea.

Așadar, vom concluziona, alături de alți autori²⁹, că în decembrie 1989 în România au avut loc evenimente care se încadrează pe deplin în matricea conceptuală a revoluției, elementele constitutive ale acestui fenomen, indiferent de felul în care sunt definite și ierarhizate de diverși autori, regăsindu-se în cvasi-totalitatea lor. Înlăturarea autorității politice existente prin acțiunea maselor și folosirea violenței, efectuarea unor profunde mutații în cadrul relațiilor politice, stabilirea unui nou fundament juridic și constituțional și modificările structurale din sfera socio-economică sunt, cu toatele, elemente care îndreptățesc definirea evenimentelor din decembrie 1989 drept o veritabilă revoluție.

La rândul său, **analiza cauzelor revoluțiilor** este la fel de veche ca și încercarea de definire și conceptualizare a revoluției însăși, dar, trebuie remarcat, a cunoscut o semnificativă rafinare și sofisticare în special în secolul al XX-lea. Astfel, Gustave Le Bon își îndrepta atenția la 1913 mai cu seamă asupra mulțimilor, văzând revoluția ca un produs al entuziasmului popular și necontrolat al acestora³⁰. În opinia sa, acțiunile mulțimii puteau fi declanșate fie de nedreptățile economice, fie de un caz flagrant de corupție guvernamentală, fie de opresiunea prelungită.

---

²⁸ Jack A. Goldstone, *Revolution*, în Mary Hawkesworth and Maurice Kogan (ed.), „Encyclopedia of Government and Politics”, vol. 2, Second Edition, London and New York, Routledge, 2004, p. 1044.

²⁹ În acest sens, o mențiune aparte merită capitolul *Revoluție și dreptul la revoltă. România. 1989: Novus ordo seclorum?* din lucrarea lui Ștefan Stănciugelu, *Violență, mit și revoluție. De la violența rituală la violența simbolică și donjuanismul politic al democrațiilor*, București, Editura All Educațional, 1998, p. 248-264.

³⁰ Gustave Le Bon, *Revoluția franceză și psihologia revoluțiilor*, traducere de Marina Ghițoc, București, Editura Anima, 1992, *passim*.

Fără a se desprinde total de teza violenței iraționale și a răspândirii ideilor revoluționare prin contagiunea dintre indivizii „topiți” în starea de mulțime³¹, Petre Andrei, analizând cauzele revoluției, distingea două mari categorii: cauze materiale și cauze ideale. Dintre cele materiale, un rol aparte este acordat celor economice: „Toate revoluțiile au fost cu necesitate legate de reaua stare materială”³². Încercând să le identifice, savantul brăilean considera că cele mai de seamă cauze economice sunt: „1) creșterea valorii muncii; 2) lupta dintre capital și muncă; 3) repartitia proprietății și 4) crizele economice”³³.

Pe de altă parte, „cauzele ideale” nu sunt neglijate în analiza sociologului amintit, căci, dacă cele economice „reprezintă oarecum revolta stomacului, revoluția fizică în contra suferinței cauzată de societate”, „lipsa de dreptate e uneori un imbold hotărâtor pentru revoluție”³⁴. Pornind de la considerațiile lui Aristotel despre starea juridică a cetățenilor, ca și cauză a schimbărilor politice, Petre Andrei era de părere că, „dacă foamea mână orbește, nedreptatea împinge în mod rațional, conștient, dar cu aceeași intensitate și siguranță, către revoluție. *Neegalitatea în fața legii, existența a două feluri de dreptate după clasele sociale, privilegiile legale ale unora, formează motive de nemulțumire*”³⁵.

Fără a mai insista asupra altor cauze și factori care, în opinia autorului menționat, favorizează sau, dimpotrivă, împiedică revoluțiile (factorul cosmic, factorul geografic și climatic, organizarea puterii spirituale religioase, cauzele istorice), ne mulțumim să amintim că printre cauzele cele mai importante, „finale oarecum”, ale revoluțiilor, se numără „starea psihologică a indivizilor și popoarelor”. În opinia lui Petre Andrei, „pentru determinarea unei stări psihice speciale revoluționare e necesară, pe lângă celelalte condiții, exercitarea unui puternic *autoritarism*. *Condiția obiectivă* ar fi deci autoritarismul, care suprimă sau înăbușă personalitatea”³⁶. Cu cât mai adevărată este această remarcă dacă ne referim la cetățenii României din deceniul al nouălea al secolului trecut, confrunțați nu cu *autoritarismul* și cu o dictatură fâțișă?

Începând cu anii '30 ai secolului trecut, dar mai cu seamă după cel de-al Doilea Război Mondial, cercetătorii au reușit să realizeze descrieri și analize mai sistematice ale cauzelor și proceselor revoluționare, luând în calcul aspecte precum transferul loialității intelectualilor de la stat către mișcările de opoziție, alienarea

³¹ Potrivit lui LeBon, „atunci când o afirmație este suficient repetată, în unanimitate, se formează un curent de opinie în care intervine puternicul mecanism al contagiunii. În rândul mulțimilor, ideile, sentimentele, emoțiile, credințele au o putere de propagare la fel de intensă precum transmiterea microbilor” – Gustave Le Bon, *Psihologia mulțimilor*, traducere Mariana Tabacaru, f.l., Editura Antet XX Press, f.a., p. 61.

³² Petre Andrei, *op. cit.*, p. 49.

³³ *Ibidem*, p. 50.

³⁴ *Ibidem*, p. 52.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Ibidem*, p. 59.

unor segmente sociale majore (clasa de mijloc, țărani), factorii demografici, eșecul tentativelor deținătorilor puterii de a rezolva probleme fiscale și pe cele legate de *leadership* prin reforme, apariția celor două super-puteri, prezența unei crize politice acute care dezvăluie contestatarilor slăbiciunea statului etc.

Vorbind despre **cauzele revoluției**, se poate naște întrebarea legitimă *de ce aceste cauze sunt căutate, cel mai adesea, în evoluții întinse pe intervale lungi de timp?* Răspunsul constă în faptul că, așa cum s-a remarcat de multă vreme, caracterul de spontaneitate³⁷, de eveniment neașteptat al unei revoluții, considerat uneori chiar drept un element de identificare al revoluției³⁸, este doar unul aparent.

Explicația în cheie marxistă consta în punerea revoluției pe seama ascuțirii contradicțiilor dintre forțele de producție și relațiile de producție: „Pe o anumită treaptă a dezvoltării lor, forțele materiale de producție ale societății intră în contradicție cu relațiile de producție existente, sau, ceea ce nu este decât expresia lor juridică, cu relațiile de proprietate în cadrul cărora ele s-au dezvoltat până atunci. Din forme ale dezvoltării forțelor de producție, aceste relații se prefac în cătușe ale lor. Atunci începe o epocă de revoluție socială”³⁹. Potrivit acestei optici, pentru declanșarea unei revoluții sociale „este necesară revărsarea contradicțiilor modului de producție în sfera relațiilor de clasă și a politicii, ceea ce inevitabil duce la starea de criză a sistemului puterii”, condiție *sine qua non* a apariției așa-numitei „situații revoluționare”⁴⁰.

Respingând în bloc explicațiile materialist-dialectice, unii autori contemporani au îmbrățișat mai degrabă teoria comploturilor și a conspirațiilor ca factori generatori ai revoluțiilor, acestea fiind văzute drept „ambalajul comercial” al unor lovături de stat orchestrate de Marile Puteri. Cât de departe de adevăr este această optică vom încerca să arătăm succint în rândurile următoare.

De exemplu, unul dintre cei mai influenți gânditori francezi ai secolului al XIX-lea, Alexis de Tocqueville, afirma la 1856, într-o lucrare considerată drept un adevărat model de analiză a trecerii la democrație, că „revoluția franceză ar fi de

³⁷ Așa cum remarca Katherine Verdery, rapida prăbușire a regimurilor comuniste devine cu atât mai greu de explicat și înțeles cu cât „nici politicienii, nici specialiștii în studiul regiunii nu au reușit să le prezică” - Katherine Verdery, *Socialismul. Ce a fost și ce urmează*, Iași, Institutul European, 2003, p. 37.

³⁸ Referindu-se la confuzia și ambiguitatea ce domnește atât în rândul cercetătorilor, cât și rândul publicului larg, atunci când vine vorba despre definirea schimbărilor petrecute în Europa Centrală și de Est în anul 1989, Dragoș Petrescu nota: „One might argue that those events took almost everybody by surprise, and this is why there were so numerous those who believed they were «true» revolutions” - Dragoș Petrescu, *op. cit.*, p. 27.

³⁹ *Dicționar politic*, întocmit sub redacția profesorului B.N. Ponomarev, București, Editura Politică, 1959, p. 590.

⁴⁰ Ovidiu Trăsnea, Nicolae Kallós (coord.), *Mică enciclopedie de politologie*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1977, p. 415.

neînțeleș pentru cei care ar dori să privească doar la ea; singura lumină care ar putea-o clarifica trebuie căutată în perioada care o precede”⁴¹.

În același sens, sociologul Petre Andrei nota în anul 1921: „Revoluția (...) este bruscă. Dacă privim însă mai atent fenomenul acesta vedem că revoluțiile sunt oarecum pregătite mai dinainte, în știință de toate ideile și cercetările anterioare, în viața socială de cursul fenomenelor și de întreaga organizație mai veche. De aceea Lombroso și Laschi susțin că revoluția e «un efect lent preparat, necesar, făcut cel mult ceva mai repede de vreun geniu nevrotic sau de vreun accident istoric». Astfel revoluțiile pot apărea și ele ca momente evolutive, care se afirmă hotărât într-un timp. Labriola spune textual că revoluțiile, cercetate în elementele, în preparația și efectele lor, ne pot apărea ca «momentele unei evoluții constante cu variații minimale»”⁴².

Într-o analiză clasică asupra Puterii, publicată în 1938, Bertrand Russell identifică, la rândul-i, două căi prin care un nou sistem politic își câștigă „drept de cetate”:

„Se poate întâmpla ca obișnuințele mentale și credințele pe care se sprijinea vechiul sistem să lase loc unei atitudini sceptice, iar în acest caz coeziunea societății poate fi păstrată numai prin exercitarea puterii brute. Sau, în al doilea caz, se poate întâmpla ca un nou crez, care aduce cu sine obișnuințe mentale noi, să dobândească o influență din ce în ce mai mare asupra indivizilor și să devină, până la urmă suficient de puternic pentru a schimba forma de guvernare în mod pașnic, instituind convingeri noi în locul celor despre care s-a ajuns la concluzia că sunt perimate”⁴³.

Așadar, din nou, ideea de acumulare anterioară, de proces evolutiv la nivelul ideilor și „credințelor” este privilegiată în raport cu izbucnirile de moment, cu cauzele imediate.

La rândul său, Jack A. Goldstone, la o distanță de peste șapte decenii de analiza lui Petre Andrei, considera, în termeni aproape similari cu ai sociologului român, că:

„Properly speaking, revolution is a process rather than an event. There is an initial period in which criticism of the state mounts and opponents of the government strive to gain support. There then ensues a period of contention between the government and its opponents; this may entail a long guerrilla war, or a sudden explosion of popular tumults”⁴⁴.

⁴¹ Alexis de Tocqueville, *Vechiul Regim și Revoluția*, traducere din limba franceză de Cristian Preda și Constantin Davidescu, prefață de Cristian Preda, București, Editura Nemira, 2000, p. 225.

⁴² Petre Andrei, *op. cit.*, p. 45. În aceeași perioadă, ilustrul jurist Mircea Djuvara (1886-1945) mergea chiar mai departe și nu ezita să afirme, într-o prelegere ținută în cadrul Institutului Social Român, că „fiecare moment al evoluției istorice este o revoluție și deosebirea care se face de obicei între revoluție și evoluție cade și rămâne numai ca o deosebire de grad, iar nu una de natură” – Mircea Djuvara, *Evoluție și revoluție*, în „Doctrinile partidelor politice”, ediție îngrijită și note: Petre Dan, București, Editura Garamond, f.a., p. 387-388.

⁴³ Bertrand Russell, *Idealurile politice. Puterea*, traducere din limba engleză și note de Sergiu Bălan, f.l., Editura Antaios, 2002, p. 173.

⁴⁴ Jack A. Goldstone, *Revolution*, în Mary Hawkesworth and Maurice Kogan (ed.), „Encyclopedia of Government and Politics”, vol. 2, Second Edition, London and New York, Routledge, 2004, p. 1039.

Pentru a încheia succinta noastră trecere în revistă a opiniilor pe care ne-am bazat atunci când am optat pentru analizarea cauzelor Revoluției Române, vom aduce în atenție observațiile filozofului Constantin Rădulescu-Motru, făcute într-un moment în care frământările revoluționare zguduiau de la un capăt la altul Europa aflată în ruine. Acesta considera, în lucrarea sa „Din psihologia revoluționarului”, publicată în anul 1919, că, cel mai adesea, „condițiile care favorizează producerea unei revoluții nu trebuie căutate așadar decât în alcătuirea societății însăși și nu în provocările indivizilor. Individul prin activitatea sa este totdeauna provocator. Interesele, aspirațiile fiecărui membru al societății sunt tot atâtea provocări pentru schimbarea alcătuirii sociale. Revoluția însă nu se produce decât atunci când această alcătuire este viciată, când ea nu rezistă sau nu deviază în profitul tuturor cursul intereselor și aspirațiilor fiecărui individ izolat”⁴⁵. În opinia autorului citat, „când interesele și aspirațiile individului nu găsesc în fața lor o autoritate recunoscută, când legile și așezămintele publice sunt căzute la rolul de mijloace pentru câștiguri personale, atunci condițiile favorabile pentru revoluție sunt permanente. Însăși funcționarea acestor legi și așezăminte, astfel degradate, constituie o provocare permanentă”⁴⁶.

Era, oare, alta situația României în anul 1989?

Cauzele Revoluției Române și posibilele căi de identificare a acestora

În vederea atingerii obiectivului propus – elucidarea cauzelor profunde ale Revoluției Române – cercetătorul are în fața sa mai multe opțiuni epistemologice și o gamă variată de *izvoare istorice*. Referindu-ne la acestea din urmă, vom observa că includ istoria orală, jurnalele și memoriile participanților la evenimente, documentele oficiale existente în arhivele civile și militare, presa scrisă și, cu caracter de premieră, cea audio-vizuală.

Totuși, folosirea de către cercetători a acestei diversități de izvoare s-a făcut în special pentru identificarea *cauzelor imediate* și a *contextului* în care a izbucnit revoluția și mai puțin pentru investigarea „duratei lungi”. De exemplu, istoria orală, cu câteva excepții notabile⁴⁷, se focalizează pe relatările din „zilele fierbinți ale Revoluției” și prea puțin pe ce s-a întâmplat în deceniul premergător. Chiar și atunci când au în vedere acest interval temporal, cercetătorii își focalizează demersurile pe relatările puținilor disidenți activi în România anilor '80 sau pe cele ale unor

---

⁴⁵ C. Rădulescu-Motru, *Scrieri politice*, selecția textelor, îngrijirea ediției și studiul introductiv de Cristian Preda, București, Editura Nemira, 1998, p. 308.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ Vezi, de exemplu, cap. 8 *Ceaușescu și șurubul* din lucrarea Aurorei Liiceanu, „Nici alb, nici negru. Radiografia unui sat românesc. 1948-1998”, București, Editura Nemira, 2000, p. 119-129 sau cap. III *Economia secundară, cultura socialistă a penuriei și bunurile de consum vestice la Sântana anilor optzeci* în Liviu Chelcea, Puiu Lățea, „România profundă în comunism”, București, Editura Nemira, 2000, p. 177-226.

personalități ale regimului comunist⁴⁸, în timp ce vocea oamenilor „obișnuiți” este prea puțin ascultată. Istoria acestora nu există!

În ceea ce ne privește, în ciuda încercărilor (tot mai numeroase!) de aruncare în derizoriu a publicării documentului (și chiar a criticii documentului!), în favoarea „eseisticii istorice” omnisciente, continuăm să împărtășim, întru totul, opinia unor clasici, precum Leopold von Ranke, Charles V. Langlois, Ch. Seignobos sau H. Marrou, conform cărora nimic nu poate suplini documentul în studierea trecutului. Evidența acestei necesități l-a făcut până și pe istoricul Lucian Boia, atât de înclinat să privilegieze rolul imaginației în munca istoricului, să admită că „oricât ar fi de tentat de cântul de sirenă al ideologiilor sau de propriile sale convingeri, cercetătorul onest al trecutului nu plămăiește fapte; (...) materia lor o caută însă, o caută cu îndârjire, în mărturiile efective lăsate de lungul șir al generațiilor”⁴⁹.

Prin urmare, am considerat că **publicarea unor documente din ultima perioadă de existență a regimului comunist este în măsură să contribuie la identificarea și înțelegerea cauzelor mai mult sau mai puțin tipice, mai mult sau mai puțin imediate ale Revoluției Române.**

Odată stabilită modalitatea de abordare a problemei, ne-am văzut confrunțați cu necesitatea selectării, din uriașa cantitate de documente produsă de mașinăria statului modern, a acelei categorii reprezentative, în măsură să ofere informații nu doar veridice și elocvente, ci și provenind din cât mai multe sfere de activitate.

Securitatea – institut informal de sondare a opiniei publice?

În opinia noastră, în toate regimurile politice totalitare singura instituție care să îndeplinească, cumulativ, cele două criterii amintite mai sus este *poliția politică*. Erich Mielke, temutul șef al *Stasi*, poliția politică a regimului comunist est-german, afirma că instituția pe care a condus-o timp de decenii a fost o „suprastructură de observare globală a societății”. În cazul României, situația nu a fost diferită. Ambiția Securității de a cunoaște TOT, de a ști ce se întâmplă în ORICE domeniu a fost de timpuriu implementată în practica informativă, acest adevărat obiectiv fiind elocvent subliniat, printre alții, de colonelul Alexandru Guțan, șeful Direcției Politice a D.G.S.P., care, în 2 martie 1950, afirma: „**Nu există nici o hotărâre, nici o transformare, nici un eveniment economic, social sau politic, care pentru noi, Securitatea, să nu formeze un obiectiv, o preocupare** (subl. ns.). Dușmanul

⁴⁸ Lavinia Betea, *Maurer și lumea de ieri. Mărturii despre stalinizarea României*, Arad, Editura Ioan Slavici, 1995; Idem, *Alexandru Bârlădeanu despre Dej, Ceaușescu și Iliescu*, București, Editura Evenimentul Românesc, 1997; *Convorbiri neterminate. Corneliu Mănescu în dialog cu Lavinia Betea*, Iași, Editura Polirom, 2001; *Stăpânul secretelor lui Ceaușescu. I se spunea Machiavelli. Ștefan Andrei în dialog cu Lavinia Betea*, ediție îngrijită de Cristina Diac, Florin-Răzvan Mihai, Ilarion Țiu, București, Adevărul Holding, 2011 (în continuare, se va cita *Stăpânul secretelor...*).

⁴⁹ Lucian Boia, *Jocul cu trecutul – istoria între adevăr și ficțiune*, București, Editura Humanitas, 1998, p. 118.